

alimara

Revista de Treball Social
Època 5 / número 57 / Desembre 2012

Consell de
Mallorca

Núm 57

Època 5. Desembre 2012

Edita: Institut d'Afers Socials
Consell de Mallorca

Coordinació i redacció:
Servei de planificació i documentació.
General Riera, 67
07010 Palma

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió
dels seus autors.

Reptes i dilemes en acolliment familiar. El suport psicoterapèutic en famílies acollidores

José María Rodríguez de Castro,

Terapeuta familiar del Servei d'Infància i Família
IMAS. Consell de Mallorca.
Professor Associat en Treball Social, UIB

Les múltiples cultures a les que pertanyem se sustenten i mantenen a través de distints models de família. És prou sabut que, de sempre, hi ha hagut pares i mares que no han pogut, no han sabut o no han volgut tenir esment dels seus fills. Com a recurs positiu a aquest drama humà, les pròpies famílies o bé la comunitat s'han fet càrrec de l'esment dels menors de diverses formes. Des de models humiliants i esclavitzants, que entenien els menors com a "adults en miniatura", fins a la consecució dels seus drets universals, aquestes nines i aquests nins han rebut el suport i la tutela de les seves pròpies famílies consanguínies, de familiars no propis, adoptats, tutelats per l'estat, etc. Aquests processos de revinculació i adaptació a noves famílies protectores no estan exempts de dificultats (Amorós i Palacios, 2004). Des dels serveis terapèutics que donam suport a les institucions encarregades de vetllar, cuidar i educar els menors, es comparteixen experiències i vivències que poden requerir suport psicoterapèutic i assessorament, tant a les famílies com als menors incorporats a aquestes pràctiques de protecció. En aquestes línies reflexionarem sobre alguns reptes i dilemes que comprometen les

persones que s'enfronten a la tasca de protecció i ajut a la infància i a l'adolescència.

El dilema de **la pròpia experiència dels acollidors com a cuidadors** influeix en els menors a càrrec. El repte d'acollir en el nou si familiar a menors que, amb freqüència, provenen d'històries anteriors de desarrelament, desprotecció, esdeveniments vitals traumàtics, dols i pèrdues, suposa un afegit a la difícil tasca de cuidar, d'ensenyar a créixer. En l'acolliment familiar, els cuidadors d'ara ja ho varen ser (els padrins varen ser pares) o ho han experimentat (si són oncles o altres familiars). I pot ser que hagin estat exposats al fracàs amb els seus propis fills, que són els pares del menor ara acollit. Les tasques pròpies de la "*padrinitat*" (o "*aviabilitat*") (Pinazo i Ferrero, 2003) s'aparquen per tornar a exercir una parentalitat amb evidents trets evolutius. Aquest efecte de "*la segona oportunitat*", quan l'experiència dels padrins acollidors amb els seus propis fills va ser un fracàs, pot convertir l'acolliment en un repte extra per fer les coses millor, produint una sobreimplicació o una sobreprotecció, com una manera "*lògica*" de no tornar a caure en errors anteriors. Les famílies acollidores es converteixen en "*hipervigilants*" del benestar dels nins i nines al seu càrrec.

Aquests **patrons de sobreprotecció familiar (i institucional)** es basen en l'intent benintencionat de fer-ho millor de com ho férem amb els nostres altres fills. I aquest esforç per compensar aquest nin del passat que va ser tan precari, pot provocar que es malinterpretin comportaments (que el propi context etiqueta com a problemàtics) essent, a vegades, processos naturals i propis del creixement personal.

Així mateix, un efecte que també pot interferir en aquestes històries és la **saturació de professionals que entren en el joc familiar i institucional**. Les pràctiques d'ajut atorgades des de les institucions a aquestes famílies vistes com a "*riscososes*" fan que, sovint, múltiples professionals (psicòlegs, pediatres, educadors, tècnics de protecció de menors i altres) treballin amb distints enquadraments i models d'intervenció. Si no s'aconsegueix establir una bona col·laboració en xarxa, les famílies poden acabar rebent **missatges múltiples i ocasionalment contradictoris sobre la mateixa conducta problemàtica**. Aquest assessorament produeix molt de renou de fons i confon les famílies, fins i tot diluint les seves pròpies responsabilitats (Colapinto, 1995), ja que atendre un suggeriment o consell d'un professional comporta entrar en contradicció amb un altre professional del mateix prestigi i vàlua. El problema seguirà creixent i les famílies acollidores poden arribar a pensar que "*ja que tanta de gent intel·ligent i implicada està actuant i això no funciona, és que el problema deu ser suficientment seriós*". A la vegada, l'excés d'intervenció genera en els professionals falta de confiança en les famílies i un nivell perllongat d'assistencialisme.

Sovint, l'aparició de dificultats pròpies de la maduració infantil i juvenil, i dels reptes propis del període evolutiu del menor, fan que les interpretacions dels adults cuidadors girin al voltant de dos tipus d'hipòtesis que provoquen que el problema es magnifiqui, s'embussi i empitjori:

- És molt comú atribuir les dificultats per les que pot passar el menor o el seu maneig a **factors "hereditaris"** ("ets igual que ton pare"; "tens els mateixos fums que ta mare");
- També és habitual atribuir les dificultats del menor als **problemes que hagué de superar en el passat** ("*pobreta, això que li passa és pel que ha hagut de viure aquesta nina*").

Els problemes humans no sempre tenen aquesta relació causal i fins i tot tenint-la no significa que, aquí i ara, el seu "pes explicatiu" sigui útil o terapèuticament objecte d'intervenció. Però sí cal assenyalar que aplicar aquest tipus de lògica centrada en el passat (basada en falses mitologies pseudocientífiques) solen fer que els problemes no sols no millorin, sinó que s'encallin, es tornin irresolubles i que s'amplifiquin els seus efectes negatius (O'Hanlon, 2010).

Parafrasejant el títol de la pel·lícula de Mike Leigh "*Secrets i mentides*" sobre els processos adoptius, sovint les famílies intenten ocultar informació del passat als menors sobre els seus pares, el per què de la seva absència, què s'ha fet d'ells, per què no cuidaren dels nins. Aquest intent benintencionat de protegir els nins de les seves històries prèvies familiars té efectes negatius sobre la construcció de les seves identitats creant "llacunes en la identitat", fases i moments de les seves vides per als quals no han pogut elaborar un argument, una explicació.

Aquestes presències absents (Sluzki, 2011) o pèrdues ambigües (Boss, 2011), tant si els pares són morts com si no ho són, genera nivells d'angoixa i incertesa en els acollidors, que es transmeten a través del silenci, la negativa o evitant parlar d'aquests temes. La conspiració del silenci, el secret a veus no impedeix que els menors facin lectures del que passen, i completen, a la seva manera la informació que els falta.

Aquest temor dels cuidadors també es fonamenta en què els pares i mares biològics, a vegades, apareixen i desapareixen de les vides dels menors, breument o en períodes de temps molt perllongats, generant temors i pors en els cuidadors quant a les possibles reaccions dels nins i les possibles males influències dels progenitors que reapareixen: por al rebuig, a alimentar problemes de lleialtats, a què els pares i mares segueixin en embolics o problemes amb els seus hàbits nocius per a la salut o deutes amb la justícia (Sánchez, 2000).

Aquests temes (i molts altres) poden ser presents en diferent grau en les converses que mantenim els terapeutes familiars i altres professionals amb les famílies i els menors implicats en aquests processos d'adaptació i convivència. Ser sensibles a aquests dilemes ens ha de permetre ampliar la lent d'observació més enllà d'allò psicològic i interpersonal, plantejant els nostres diàlegs amb les famílies vers els contextos més amplis que abasten les seves històries personals, sobre les ideologies que mantenen les nostres pràctiques quotidianes, sense oblidar els efectes tan positius com obstaculitzadors que poden generar les pròpies pràctiques professionals.

Pensam, com a breu reflexió, que els professionals encarregats de supervisar i donar suport a aquests processos hem de perseverar en la formació útil de les famílies que acullen, cuiden, sanen i ajuden a créixer a nines i a nins, ampliant les valoracions rigoroses d'aquestes noves "ecologies de la cura" i donant suport als adults acollidors en els seus propis processos personals. És necessària tota la tribu per seguir facilitant el desenvolupament adequat dels nins i de les nines.

Per acabar, agrair a tots ells, acollidors i famílies, al·lotes i al·lots acollits i companys professionals, l'honor que suposa permetre'ns als terapeutes seguir aprenent, encertant i equivocant-nos amb ells en aquest apassionant i tumultuós viatge que és aprendre a créixer i a seguir creixent.

Referències bibliogràfiques

- Amorós, P. i Palacios, J.** (2004). Acogimiento Familiar. Alianza Editorial, Madrid.
- Boss, P.** (2001). La pérdida ambigua. Gedisa, Barcelona.
- Colapinto, J.** El niño entre la Familia y el Estado. Text recuperat a http://plataformaeducativa.org/www/adjunts/ponencia_colapinto.pdf
- Colapinto, J.** (1995). Dilution of Family Process in Social Services: Implications for Treatment of Neglected Families. Family Process, 1995, Vol. 34, núm. 1.
- O' Hanlon, B.** (2010). Quick Steps to Resolving Trauma. W.W. Norton, New York.
- Pinazo S. y Ferrero C.** (2003). Impacto psicosocial del acogimiento familiar en familia extensa: el caso de las abuelas y los abuelos acogedores. Rev. Mult. Gerontología; 13(2): 89-101.
- Sánchez C., et al.** (2000). El acogimiento familiar de los menores hijos de padres toxicómanos. Madrid, Siglo XXI.
- Sluzki, C. E.** (2011). La presencia de la ausencia. Gedisa, Barcelona